

Vastaanottajat:

Kansaneläkelaitos

Outi Antila, pääjohtaja

Mikko Toivanen, päällikkö, Työ- ja toimintakykyetuuksien osaamiskeskus

Lähettiläjä:

Viittomakielten lautakunta (toimii Kotimaisten kielten alaisuudessa)

KANNANOTTO

Viittomakielen reletulkkauksen poistamisen seuraukset

Kelan uudet linjaukset

Kela on 8.4.2020 tiedottanut laajentavansa vammaisten tulkkauspalveluun oikeutettujen henkilöiden mahdollisuutta valita tulkkauksessa käytettävä kieli. Nyt myös muut kuin suomalainen viittomakieli, suomenruotsalainen viittomakieli, suomi tai ruotsi voivat olla tulkkauskieliä. Viittomakielten lautakunta pitää tätä erinomaisena uudistuksena. Samassa yhteydessä Kela kuitenkin selvensi reletulkkausta koskevaa rajausta: **“Tulkkauspalvelua ei järjestetä jatkossakaan reletulkkauksena, vaan kahden tai useamman tulkin käytölle pitää olla tilauksen sisältöön (esimerkiksi tulkkauksen vaativuuteen tai kestoon) liittyvät perusteet”**.

Reletulkkauksella tarkoitetaan tulkkausta välikielen kautta. Siinä toinen tulkki tulkaa esimerkiksi venäläisestä viittomakielestä suomalaiselle viittomakielelle ja toinen suomalaisesta viittomakielestä suomeksi, ja tulkkaus toimii vastaavalla tavalla päinvastaiseen suuntaan.

Viittomakielten lautakunta katsoo, että Kelan päätös olla tarjoamatta tulkkauspalvelua reletulkkauksena merkittävästi heikentää palvelun käyttäjän mahdollisuutta valita kuhunkin tilanteeseen tulkki (tulkit), jonka osaaminen vastaa tilanteen vaativuutta. Päätös estää myös kuuroja tulkkeja harjoittamasta ammattiaan kuulevien tulkkien kanssa tasavertaisesti. Nyt ja jatkossa kuurot tulkit voivat toimia ainoastaan kuurosokeiden toistotulkkeina (viitotun toistaminen sopivalta etäisyydeltä tai taktiilisti).

Vammaisten tulkkauspalvelulaissa (10. §) sanotaan: **“Vaativissa tulkkaustilanteissa palvelu voidaan järjestää siten, että käytettävissä on kaksi tai useampia tulkkeja.”** Kelan päätöksellä rajata reletulkkaus pois vaativien tulkkaustilanteiden ratkaisuvaihtoehtojista ei siis ole lainsäädännöllistä perustaa, ja päätös on siksi käsittämätön ja täysin kestävä.

Miksi kuuroja tulkkeja tarvitaan?

Nelivuotisen Tulkki (AMK) -tutkinnon on Suomessa tähän mennessä suorittanut seitsemän suomalaista viittomakieltä äidinkielenään käyttävää, kuuroa henkilöä. Lisäksi kaksi henkilöä parhaillaan suorittaa tutkintoa. Näiden henkilöiden kielitaitovalikoimaan kuuluu suomalaisen viittomakielen ja suomen kielen lisäksi muun muassa englanti sekä suomenruotsalainen, ruotsalainen ja amerikkalainen viittomakieli. Omassa äidinkielessään kuuroilla tulkilla on käytössään laaja valikoima erilaisia viittomakielen käytön muotoja (kielen rekistereitä), joista hän voi valita eri tilanteisiin parhaiten sopivan. Hänellä on myös omakohtainen ymmärrys kuurona elämisestä ja sen myötä kertynyttä kokemusta, tietoa ja taitoja, joita hän hyödyntää tulkkina toimiessaan. Suomenruotsalaista viittomakieltä äidinkielenään käyttäviä kuuroja tulkkeja ei valitettavasti ole.

Valtaosa kuulevista viittomakielen tulkeista on aloittanut viittomakielen opiskelunsa vasta osana (nykyään) nelivuotista tulkin koulutusta. Aika on lyhyt uuden kielen omaksumiseen, varsinkin kun samalla on pitänyt opiskella myös tulkiksi. Koulutuksesta valmistuneiden kielitaito onkin äidinkieliin verrattuna selvästi heikompi, eivätkä he yleensä hallitse kielen eri rekistereitä. Toisaalta tulkkausosalalla toimivista kuulevista tulkeista osalla on vahva viittomakielen taito ja erinomainen tulkkaustaito. Osa tulkeista on myös kasvanut viittomakielisessä perheessä, jolloin viittomakieli voi olla heidän äidinkieltänsä (coda-tulkit). Kuitenkin vain elämä kuurona yhteiskunnassa, jossa puhuttu kieli on päätapana kommunikoida, synnyttää ihmiselle ne erityiset kommunikointi- ja vuorovaikutustaidot, joita viittomakieliset kuurot keskenään käyttävät. Perinteiseksi kielitaidoksi katsotun lisäksi kommunikaatio sisältää myös taidon käyttää kehoa, eleitä ja katsetta kuuroille ominaiseen tapaan.

Yllä mainituista syistä tietyissä tulkkaustilanteissa nimenomaan kuuro tulkki voi tarjota toimivan tulkkauksen (toteutus kuuro–kuuleva-tulkkiparin reletulkkauksena). Tällaisia ovat esimerkiksi seuraavat tilanteet:

- Henkilöllä on muistisairaus tai hän on iäkäs tai hänellä on fyysinen tai mielenterveyteen liittyvä sairaus, joka tekee tilanteesta kielellisesti haasteellisen.
- Tulkkauspalvelua käyttää lapsi eikä hänen kielenkäyttönsä ole vielä aikuisen kaltaista (vaativa tilanne voi olla esimerkiksi tahdon ilmaisu perheen erotilanteessa ja erilaiset terapiat).
- Kuuro henkilö on viittomakielinen maahanmuuttaja, joka kyllä osaa suomalaista viittomakieltä, mutta jolle kuulevan tulkin käyttämä, suomen kielen ilmaisutapaa seuraileva suomalaisen viittomakielen tulkkaus on vaikeaa ymmärtää.
- Kunnilla ei useimmiten ole kotouttamispalveluohjelmissaan tarjolla suomalaisen tai suomenruotsalaisen viittomakielen ja kirjoitetun suomen tai ruotsin opetusta kuuroille maahanmuuttajille. Tämän seurauksena heillä on isompi tarve reletulkkaukseen.
- Tulkattava asia on kielellisesti haasteellinen ja tilanne luonteeltaan vaativa (asiakkaan oikeuksien turvaaminen esimerkiksi opiskeluun liittyvässä näyttötutkinnossa, hoitotahtoa määritettäessä tai oikeudenkäynnissä).

Kaikki tulkit tulkkaavat parhaiten omalle äidinkielelleen. Siksi esimerkiksi suomea äidinkielenään käyttävät viittomakielen tulkit pystyvät useimmissa tilanteissa tuottamaan suomeksi luontevan kuuloista kieltä. Heidän tulkatessaan itselleen vieraalle kielelle, suomalaiselle viittomakielelle,

viittomavalinnat ja lauserakenne kuitenkin varsin usein seurailevat suomen kielen ilmaisutapoja. Vaikka viittomakielisille onkin arkipäivää seurata tällaista, eriasteisesti puhutun kielen rakenteita heijastelevaa viittomista, se voi olla vaikeaa ja raskasta, eikä sisältö aina aukene.

Jotta kuuron arkikokemuksen voisi ymmärtää, sitä voi verrata esimerkiksi tilanteeseen, jossa BBC:n Brexit-uutisointia hoidettaisiin vieraskielisen, neljä vuotta englantia opiskelleen henkilön tulkkana. Tuotoksessa olisi todennäköisesti paljon kielellisiä ja kulttuurisia virheitä, ja moiseen tottumattomat englantilaiset pöyristyisivät BBC:n tulkkaustratkaisusta. Kuten BBC:n kuulevat, englanninkieliset katsojat, myös viittomakieliset kuurot Suomessa toivovat, että he voivat vastaanottaa asioita äidinkielen henkilön tuottamana. Viittomakielisille tämä tarkoittaisi, ettei heidän tarvitsisi lainkaan pinnistellä metaforien ja viittomakielisten ilmausten syvällisessä ymmärtämisessä. Kuuro tulkki voi tarjota tällaista äidinkielistä tuotosta reletulkkauksena. (ks. esimerkiksi Stone 2009)

Kuuroilla tulkeilla on jokaisella myös omaa, harrastuksen tai muun kuin tulkin ammatin myötä kertynyttä osaamista, mukaan lukien jo aiemmin mainittu vieraiden viittomakielten taito. Kokonaisuutena asiaa tarkastellen heillä on siis sellaista osaamista, jota ilman vammaisten tulkkaukspalvelua ei voida kaikissa tilanteissa lain kirjaimen ja hengen mukaisesti muulla tavoin toteuttaa.

Aiheeseen liittyvä lainsäädäntö

Vammaisen henkilön tulkkaukspalvelu on subjektiivinen oikeus, ja tulkkauksen tulee turvata muun muassa henkilön itsemääräämisoikeus.

- Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 785/1992
 - 6. § Potilaan itsemääräämisoikeus

Potilasta on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Jos potilas kieltäytyy tietystä hoidosta tai hoitotoimenpiteestä, häntä on mahdollisuuksien mukaan hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan muulla lääketieteellisesti hyväksyttävällä tavalla. [...]

- 7. § Alaikäisen potilaan asema

Alaikäisen potilaan mielipide hoitotoimenpiteeseen on selvitettävä silloin, kun se on hänen ikäänsä ja kehitystasoonsa nähden mahdollista. Jos alaikäinen ikänsä ja kehitystasonsa perusteella kykenee päättämään hoidostaan, häntä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. [...]

- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000)
 - 8. § Itsemääräämisoikeus ja osallistuminen

Sosiaalihuoltoa toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon asiakkaan toivomukset ja mielipide ja muutoinkin kunnioitettava hänen itsemääräämisoikeuttaan.

Asiakkaalle on annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen. Sama koskee hänen sosiaalihuoltoonsa liittyviä

muita toimenpiteitä. Asiakasta koskeva asia on käsiteltävä ja ratkaistava siten, että ensisijaisesti otetaan huomioon asiakkaan etu. [...]

Tulkkauspalvelua järjestettäessä tulee huomioida palvelunkäyttäjän toivomukset ja tarpeet.

- Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta (133/2010)

- 10. § Tulkkauspalvelun järjestäminen

[...] Tulkkauspalvelua järjestettäessä on otettava huomioon palvelunkäyttäjän toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet sekä hänen äidinkieltensä ja kulttuuritaustansa. [...]

Liittyy kuuron henkilön oikeuteen harjoittaa tulkin ammattia:

- Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (27/2016) määrää kouluttamaan ja palkkaamaan myös vammaisia ammattihenkilöitä. Kuurot henkilöt ovat kouluttautuneet tulkiksi, mutta Kela vie reletulkausta koskevalla päätöksellään heiltä mahdollisuuden harjoittaa ammattiaan yhdenvertaisesti verrattuna muihin (kuuleviin) tulkkeihin.

- Artikla 24, kohta 4

Edistääkseen tämän oikeuden toteuttamista sopimuspuolet toteuttavat asianmukaiset toimet palkatakseen opettajia, myös vammaisia opettajia, joilla on tarvittava viittomakielen ja/tai pistekirjoituksen taito, sekä kouluttaakseen kaikilla koulutustasoilla työskenteleviä ammattihenkilöitä ja henkilöstöä. [...]

- Perustuslaki (11.6.1999/731)

- 18. § Oikeus työhön ja elinkeinovapaus

Jokaisella on oikeus lain mukaan hankkia toimeentulonsa valitsemallaan työllä, ammatilla tai elinkeinolla. Julkisen vallan on huolehdittava työvoiman suojelusta.

Julkisen vallan on edistettävä työllisyyttä ja pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus työhön. [...]

- Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014)

- 5. § Viranomaisen velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta

Viranomaisen on arvioitava yhdenvertaisuuden toteutumista toiminnassaan ja ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden toteutumisen edistämiseksi. Edistämistoimenpiteiden on oltava viranomaisen toimintaympäristö, voimavarat ja muut olosuhteet huomioon ottaen tehokkaita, tarkoituksenmukaisia ja oikeasuhtaisia. [...]

- 8. § Syrjinnän kieltö

Ketään ei saa syrjiä iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Syrjintä on kielletty riippumatta siitä, perustuuko se henkilöä itseään vai jotakuta toista koskevaan tosiseikkaan tai oletukseen.

Välittömän ja välillisen syrjinnän lisäksi tässä laissa tarkoitettua syrjintää on häirintä, kohtuullisten mukautusten epääminen sekä ohje tai käsky syrjiä.

○ 13. § Välillinen syrjintä

Syrjintä on välillistä, jos näennäisesti yhdenvertainen sääntö, peruste tai käytäntö saattaa jonkun muita epäedullisempaan asemaan henkilöön liittyvän syyn perusteella, paitsi jos säännöllä, perusteella tai käytännöllä on hyväksyttävä tavoite ja tavoitteen saavuttamiseksi käytetyt keinot ovat asianmukaisia ja tarpeellisia.

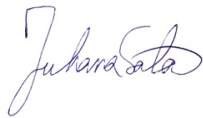
Yhteenveto

Viittomakielen reletulkkaus tarjoaa ainoan laadukkaasti toimivan ratkaisun tiettyihin vaativiin tulkkaustilanteisiin, ja näissä tilanteissa kuuron asiakkaan tulee voida valita se tulkkausmuodoksi. Näin Kela voi paremmin turvata kuurojen henkilöiden kielellisen ja kulttuurisen yhdenvertaisuuden. Reletulkkauksen poisto vaikuttaisi dramaattisesti myös kuurojen tulkkien mahdollisuuteen harjoittaa ammattiaan.

Lain vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta (133/2010, 10. §) perusteella reletulkkaus voi kuulua vaativien tulkkaustilanteiden ratkaisuvälikoimaan. Näin ollen viittomakielten lautakunta katsoo, että Kelan päätös sulkea reletulkkaus tarjottavien tulkkauspalvelujen ulkopuolelle on lainvastainen.

Viittomakielten lautakunta

Jyväskylä 15.5.2020

Juhana Salonen

puheenjohtaja

LÄHTEET

Kelan tiedotteet

- Tulkkauspalvelua voidaan järjestää myös muilla kielillä (8.4.2020, video 23.4.2020) https://www.kela.fi/lehdistotiedotteet/-/asset_publisher/S3Q9IK5MESIT/content/vammaisten-tulkkauspalvelua-voidaan-jarjestaa-muys-muilla-kielilla
- Tolktjänst för personer med funktionsnedsättning kan ordnas också på främmande språk (8.4.2020, video 23.4.2020) https://www.kela.fi/web/sv/tolktjanst-funktionsnedsattning-aktuellt/-/asset_publisher/y2R6wP4JUQ3A/content/tolktjanst-for-personer-med-funktionsnedsattning-kan-ordnas-ocksa-pa-frammande-sprak

Lait

- Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta (133/2010)
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2010/20100133>
- Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992)
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920785>
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000)
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2000/20000812>
- Suomen perustuslaki (11.6.1999/731) <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>
- Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>
- Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (27/2016)
https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2016/20160027/20160027_2

Muut lähteet

- Adam, Robert, Christopher Stone, Steven D. Collins, Melanie Metzger (2014). Deaf Interpreters at Work: International Insights. Gallaudet University Press.
- Stone, Christopher (2009). Toward a Deaf Translation Norm. Washington, D.C.: Gallaudet University Press.